

МАСОВЕ СУСПІЛЬСТВО ПРИ ТОТАЛІТАРНОМУ І ДЕМОКРАТИЧНОМУ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

У даному дослідженні автором запропонований аналіз поняття «масове суспільство» в контексті демократичних та недемократичних політичних режимів; особливий акцент робиться на порівнянні та виділенні специфіки прояву феномена масовості у т. зв. суспільствах споживання та тоталітарних суспільствах.

Ключові слова: масове суспільство, масовість, владний вплив, суспільство споживання, тоталітарне суспільство.

В данном исследовании автором предложен анализ понятия «массовое общество» в контексте демократических и недемократических политических режимов; особый акцент сделан на сравнении и выделении специфики проявления феномена массовости в так называемых обществах потребления и тоталитарных обществах.

Ключевые слова: массовое общество, массовость, властное влияние, общество потребления, тоталитарное общество.

In this research the analysis of mass society concept according to democratic and non-democratic political regimes is suggested by the author.

The study of these issues were conducted by various researchers, but in this case we are interested in works of Hannah Arendt, J. Baudrillard, S. Zizek, Jose Ortega y Gasset, E. Fromm, Karl Jaspers et al.

Also the author offers the following special features of mass totalitarian society: uniformity of information, education and culture, purposeful propaganda, socio-political depersonalization, absorption the person by the team; strict integrity and the integrity of society as a system (society of networks); the surplus of unnecessary information that does not allow to distinguish the truth and move on to independent conclusions, etc.

Key words: mass society, mass character, authority influence, the consumer society, the totalitarian society.

XX століття стало століттям бурхливого прогресу та інтенсивних змін у розвитку людства, що не могло не призвести до трансформації світогляду особи та вплинуло на її відчуття свого місця в оновленому світі.

Прихильники теорій «масового суспільства», осмислюючи соціальні зміни, викликані науково-технічною революцією (поява засобів масової інформації, розгортання соціальних масових рухів, бурхливий розвиток науки і техніки), що відбуваються у світі, негативні наслідки «масовізації» вбачають саме в розвитку науки і техніки, масового промислового виробництва, появи нових засобів масової комунікації, і, нарешті, появи нового типу «масового індивіда», сформованого з урахуванням усіх «масових» складових.

Проте масове суспільство, зберігаючи свої сутнісні ознаки, набуло специфічних особливостей розвитку в умовах так званих демократичних та тоталітарних режимів. Аналіз зв'язку феномену масового суспільства із концептами суспільства споживання та тоталітарного суспільства являє собою основну *проблему дослідження даної статті.*

Вивченням даної проблематики займалися різні дослідники, проте в цьому випадку нас цікавлять саме праці Ж. Бодрійяра, Е. Фромма, Х. Арндт, К. Ясперса та ін., які і стали основною *джерельною базою* для аналізу питань, поставлених у статті. Серед вітчизняних дослідників, які започаткували критичний аналіз даної проблеми, можна назвати, перш за все, В. Хачатурян [10] та М. Чабанну [12], тоді як закордоном ці питання розглядалися в даному аспекті С. Жижеком [3], Д. Корнхаузером [4] та ін.

Досить детально проблема масового суспільства досліджується в роботах Х. Ортега-і-Гассета [6], зокрема у його визначальній праці «Повстання мас» (1930 р.). Він писав, що на відміну від колишніх часів, зараз маси багато в чому визначають історію, що і викликало найтяжчу кризу в Західній Європі. Х. Ортега-і-Гассет нагадував, що небувале збільшення спектру людських можливостей, розширення просторових і часових меж світу особи сталося раптово, за одне покоління. Середня людина, яка відчуває себе «як усі» і знає, що вона є досить посередньою, «має нахабство всюди стверджувати і всім нав'язувати своє право на посередність» [6, с. 34].

Метою статті є визначити специфіку проявів масового суспільства при демократичному і тоталітарному політичних режимах.

Варто зауважити, що у даній статті акцент робиться саме на виділенні спільних та відмінних рис «масовості» для т. зв. суспільства споживання та тоталітарного суспільства.

Розпочнемо із загальної характеристики одного з базових понять даної статті. У загальному вигляді, масове суспільство – це теоретична модель, що описує соціальні перетворення, викликані модернізацією (насамперед урбанізацією, розвитком ЗМІ, демократизацією політики і т. п.), яка активно розроблялася в 1920-1960-і роки.

Більшість авторів, говорячи про «масове суспільство», поряд з масовим виробництвом і споживанням ведуть мову і про рівні права і обов'язки, наявність масових організацій, масову мотивацію суспільної діяльності та розповсюдженість «масової культури».

Дослідниця М. Чабанна визначає масове суспільство як суспільство атомізованих індивідів, яким притаманні прагнення до уніфікованості, конформізм, некритичність, уникнення відповідальності, потреба у зовнішньому контролі тощо [12]. Важливо враховувати, що психологічні риси членів масового суспільства необхідно досліджувати лише у сукупності, враховуючи їхнє поєднання та взаємозв'язок, тоді як окремі з перерахованих рис можуть бути притаманні індивідам і в немасовому суспільстві.

У Радянському енциклопедичному словнику масове суспільство визначається як поняття, властиве для немарксистської соціології і філософії, що використовується для позначення ряду специфічних рис суспільства, що пов'язані з індустріалізацією і урбанізацією, стандартизацією виробництва і масовим споживанням, бюрократизацією суспільного життя, поширенням засобів масової комунікації і «масової культури» [7].

За впевненням автора, варто уникати однозначно негативної оцінки даного феномена, тому при характеристиці процесів, характерних для масових суспільств, на думку М. Хевеші, мають місце і позитивні моменти. До них, зокрема, відносять той факт, що збільшується середній клас населення, стираються класові відмінності. Масове суспільство об'єднує все більшу кількість людей в єдине суспільство, з притаманними всім духовними цінностями. Подолання класових протилежностей, дестратифікації не заперечує диференціацію суспільства в рамках певної єдності [11].

На думку значної кількості дослідників, масове суспільство виникло приблизно в першій третині ХХ ст., а його розквіт припадає на 50-60 рр. Основи для його появи були закладені ще в ХІХ – початку ХХ ст., коли в передових країнах Заходу руйнувалася станова система, відбувалося становлення демократичного громадянського суспільства [напр., 10, с. 9].

Враховуючи соціально-економічну та політичну ситуацію у ІІ пол. ХІХ – на поч. ХХ ст., українська дослідниця М. Чабанна виокремлює наступні передумови виникнення масового суспільства:

– здійснення модернізаційних процесів, промислової революції, швидкий економічний розвиток країн, з яким пов'язані процеси урбанізації,

маргіналізації, розширення технічних можливостей; розвиток засобів масової комунікації, розвиток системи загальної освіти, стандартизація як виробництва та споживання, так і суспільних відносин, зростання соціальної мобільності, знеособлення суспільних відносин, їх відповідна формалізація;

– розвиток демократії, швидке запровадження принципів лібералізму;

– Перша світова війна та її наслідки, зокрема маргіналізація, пов'язана зі скасуванням класових розбіжностей, складною економічною ситуацією;

– зростання ролі держави [12].

Узагальнюючи, автор може виділити наступні особливості історичної ситуації 30-40-х років ХХ століття, які сприяли формуванню та поширенню феномена масового суспільства:

– різке зростання кількості населення, що призвело до ускладнення суспільних відносин та стандартизації знеособлених масових відносин;

– посилена модернізація, технічний прогрес, НТР, виникнення масового виробництва, масового споживання, масової освіти, ЗМІ;

– декласація як чинник дезорієнтації та підвищення сприйнятливості до впливу тоталітарних ідеологій; різка ламка сталої соціальної моделі суспільства;

– маргіналізація населення як чинник масовізації;

– прогресуюча мілітаризація внаслідок розповсюдження загальної обов'язкової військової повинності і культу армії;

– виникнення соціалістичних та націоналістичних утопій початку ХХ століття, які містили раціоналістичні доведення необхідності реалізації певних моделей суспільного розвитку;

– виникнення тоталітаризму як суспільного явища, що було підтримане широкими верствами народних мас.

Проте у різних країнах світу (з різними політичними системами, політичними традиціями і ритуалами, масовою свідомістю та конкретними історичними обставинами) масове суспільство, за умови приблизно однакових передумов для його формування, набуло різних рис, і частково призвело до появи різних ідеологій та відмінних методів і технік реалізації влади.

По мірі того, як тоталітаризм, який між двома світовими війнами у ХХ столітті був уособленням епохи мас, з кінця ХХ століття витісняється більш ліберальними організаційними формами, стає зрозуміло, яким чином суспільство, що склалося може відтворювати себе не тільки шляхом прямого політичного, ідеологічного або адміністративного тиску, але також і масою особистих і доволі добровільних рішень та вчинків своїх громадян [5].

Так, за допомогою речей, а не політичних інститутів (влади), здійснюється повсякденний безособовий примус індивіда з боку сучасного масового суспільства. Але це такий примус, який сприймається індивідом як свобода. Цей парадокс відомий сучасний представник Франкфуртської школи С. Жижек описав так: «Ви вільні приймати рішення за умови, що ви робите правильний вибір» [3].

Отже, специфіка прояву «масовості» є, на думку автора, відмінною в умовах так званих демократичних

та тоталітарних режимів. Автор пропонує інтерпретувати перший тип як гомогенізоване суспільство споживання, до якого віднесемо країни Західної Європи та США 30-70-х років ХХ століття, а другий – як класичне тоталітарне суспільство (наприклад, нацистська Німеччина та сталінський СРСР).

Проте і деякі передумови формування масового суспільства були відмінними для різних країн. Для гомогенізованих суспільств споживання (США, більшість країн Західної Європи) важливим чинником стало зростання ролі держави в 20-30-х роках, що було результатом технологічних і соціальних зрушень, широкого впровадження конвеєрів і «фордистсько-тейлористської» форми організації праці, що призвело до різкого скорочення робочих місць, масового зубожіння, падіння платоспроможного попиту і «великої кризи». Велика депресія (1929-1933 роки) з характерними для неї глобальними та тривалими безробіттям й інфляцією призвела до прискорення формування базису для формування «людини маси».

У випадку тоталітарних суспільств (напр., нацистська Німеччина та сталінський СРСР), важливо відмітити характерні реваншистські настрої після Першої світової війни та загально-суспільну мілітаризацію. Дані суспільства характеризувалися також такими вадливими для формування масового суспільства рисами як вирішальний вплив ідеології (ідейне підґрунтя діяльності пануючої еліти); атомарність суспільних відносин, бюрократично-поліцейський державний устрій; «стирнання» людської індивідуальності та звуження особистого простору людини у сенсі тотальної регламентації всього її існування.

Резюмуючи, автор виділяє наступні чинники та причини виникнення і поширення масових явищ (на політико-психологічному рівні):

- відчуття перманентної самотності, страху та тривожності; невпевненість у завтрашньому дні; посилення роздратованості і прихованої агресивності, яка легко переводилася в русло расизму і ксенофобії;
- пристрасна тяга до авторитету, який гарантував би порядок;
- прагнення самоусунути від розв'язання проблем, позбавитися необхідності нести відповідальність і ухвалювати рішення;
- збільшення впливу апарату та бюрократії (влада посередності, людей без відмінностей; використання маніпулятивного потенціалу мови та ЗМІ, метою чого є заспокоєння «пересічних громадян», щоб вони впорядковано виконували свої функції);
- «омасовлення» (вирішальне значення волі більшості; тотальне домінування «громадської думки» як ілюзії думки всіх; існування індивіда тільки на службі цілого);
- криза масової свідомості (розмивання колишньої системи цінностей, втрата сформованих цільових установок тощо).

Говорячи про специфіку та відмінності, автор спочатку хотіла б зупинитися на так званих демократичних суспільствах, які ми можемо називати суспільствами споживання. В умовах таких режимів, отримавши відносно незалежність, позбувшись будь-якого домінуючого впливу, людина нарешті опиняється наодинці з собою і не розуміє, що саме робити з отриманою свободою. Не знаходячи адекватної

відповіді, вона звертається до її пошуку у зовнішньому світі і прагне знайти нову силу для того, щоб зняти з себе цей тягар відповідальності та необхідності дійсно приймати рішення, – силу, якій можна знову підкоритися і позбутися тим самим неочікуваних проблем із власною свободою. Класики теорії суспільства споживання наголошують, що, шукаючи орієнтири у соціально-політичному житті, особистість знаходить їх, перш за все, у злитті з масою (процес гомогенізації) та у підміні істинної громадсько-політичної активності й особистої самореалізації консьюмеризмом (соціальним споживацтвом).

Ряд дослідників сходяться на думці, що характерними для суспільства споживання є узгодженість [13, с. 36-37], однорідність та одностайність [15, с. 255], «стирнання» відмінностей між рівнем доходу, «типом споживання» різних класів [1, с. 133], атомізація споживаючих індивідів [2, с. 115], широке розповсюдження масової культури як чинника гомогенізації [14, с. 605], культурна стандартизація тощо.

На думку одного з класиків західної суспільно-політичної думки Ж. Бодрійяра, суспільство споживання – це також суспільство навчання споживанню, соціального дресирування в споживанні, тобто новий і специфічний спосіб соціалізації, що з'явився у зв'язку з виникненням нових продуктивних сил і монополістичним перевлаштуванням економічної системи з високою продуктивністю [2, с. 111]. Тобто споживання є активною і колективною поведінкою, примусом, мораллю, інститутом. Воно включає всю систему цінностей разом з функцією інтеграції групи і соціального контролю, що належить їй.

Внаслідок цього можемо виділити наступні особливі риси масового суспільства споживання: зміни, викликані науково-технічною революцією (поява засобів масової інформації, розгортання соціальних масових рухів, бурхливий розвиток науки і техніки, зміна соціальної структури населення тощо) викликають надмірне захоплення технікою (техніцизм); процес гомогенізації (узгодженість, одностайність та одностайність як атрибутивні риси суспільства; «стирнання» відмінностей між рівнем доходу, «типом споживання» різних класів); атомізація споживаючих індивідів, хронічна деморалізація, апатія, соціально-політична деперсоналізація; консьюмеризм (соціальне споживацтво); включення споживання до системи цінностей та перетворення його на модель колективної поведінки; широке розповсюдження масової культури як чинника гомогенізації, культурна стандартизація; політична маніпуляція системою штучно нав'язаних потреб.

Переходячи до тоталітарного політичного режиму, варто відмітити, що, не дивлячись на те, що в історії людства здавна відомі різноманітні форми тираній та диктатур, усі вони переважно залишалися в рамках традиції і не користувалися масовою народною підтримкою. Практичне здійснення абсолютного контролю держави над всім суспільним життям і виробництвом стало можливим тільки в ХХ столітті завдяки поширенню телекомунікаційних технологій, економічному розвитку і появі ефективних методів маніпуляції суспільством (головним чином, пропаганди).

Поява в Європі ХХ століття тоталітарних режимів пояснюється чинниками, зумовленими індустріалізмом,

Першою і частково Другою світовими війнами. Технології індустріального виробництва, руйнація традиційних соціальних зв'язків і атомізація суспільства також сприяли намаганням побудови «тотально» керованого і жорстко контрольованого з єдиного центру соціуму. Проте соціально-політичні і соціально-економічні причини їх народження були істотно різними за початковим рівнем розвитку країн, завданнями суспільної модернізації, системами власності, соціальної стратифікації, політичними структурами, масовою психологією тощо.

Існування особи у тоталітарному суспільстві призводить до формування у неї відповідних якостей та моделей поведінки. Як зазначає В. Корнгаузер у праці «Політика та масове суспільство», тоталітарне суспільство об'єктивно виступає атомізованим суспільством, а суб'єктивно являє собою відчужене населення. Згідно з його концепцією, атомізація спричиняє появу «виразного відчуття відчуження та занепокоєння, звідки виникла схильність включатися в граничні форми поведінки» [4, с. 167]. У. Уайт, виокремлюючи такі риси тоталітарного суспільства, як панування системи, появу нової організаційної етики та відповідних цінностей, серед яких значне місце посідає колективізм, робить наголос на формуванні особливого типу особистості, так званої «організаційної людини» [16, с. 120], яка характеризується, перш за все, конформізмом та інертністю.

Відаючи належне важливій ролі, яку грає ідеологія у тоталітарному суспільстві, можемо виділити наступні її риси, які створили підвалини для розвитку та вкорінення масового суспільства:

- заперечення гуманістичної самоцінності індивіда (або групи індивідів);
- підкорення людини абсолютному, тотальному цілому – нації, державі, партії;
- визнання індивіда лише за умови, що він співпадає з державою, що представляє універсальну свідомість і волю людини в її історичному існуванні (загальна користь вища за особисту користь, нація представлялася «вищою особистістю», держава – «незмінною свідомістю і духом» нації, а нацистська держава – «вищою і наймогутнішою формою особистості» [8, с. 511]); етатизм і державний патріотизм зведений до абсолюту;
- використання у пропаганді, агітації, освітніх процесах стародавніх ірраціональних міфів, героїзації насильства і вождизму, поєднання бунтарства, покірності і нівелювання особистості;
- заборони газет і журналістська самоцензура, які викликали прогресуючий параліч громадської думки [9, с. 67-68]; створення індустрії обробки свідомості на інституційному рівні, організаційна уніфікація;
- проголошення первинності колективу, нації у порівнянні з особистістю.

У результаті, автор пропонує виділити наступні особливі риси масового тоталітарного суспільства: жорстке централізоване регулювання економіки і

політики, зрощення партії і держави, уніфікація інформації, освіти і культури, цілеспрямована пропаганда; «стирання» людської індивідуальності (соціально-політична деперсоналізація), що має призвести до повної однорідності та однаковості усіх громадян держави, поглинання особи колективом; звуження особистого простору людини, як у духовному, так і фізичному плані; заповнення та тотальна регламентація всього існування людини, включаючи «дозвілля»; жорстка інтегрованість та цілісність соціуму з системної точки зору (суспільство мереж); контроль над громадянами з системою доносительства і репресій; мілітаризація життя; виникнення національних забобонів та етноцентризму; усунення з людської пам'яті фактів, які не вписуються в пануючу ідеологію через постійне переформатування історії та переоцінку сучасних подій; стимулювання інтересу лише до видимості руху, а не до причин та сутності; перенасичення непотрібною інформацією, що не дозволяє виокремити істину та переходити до самостійних висновків.

Таким чином, ми можемо чітко спостерігати спорідненість деяких базових ознак (*збільшення впливу апарату та бюрократії; «стирання» людської індивідуальності (соціально-політична деперсоналізація), що має призвести до повної однорідності, уніфікованості та однаковості усіх громадян держави*) та політико-психологічних характеристик масового суспільства для демократичних і тоталітарних політичних режимів (*прагнення самоусунутися від розв'язання проблем, позбавитися необхідності нести відповідальність і ухвалювати рішення; конформність, некритичність тощо*).

У той же час, говорячи про відмінності, автору видається необхідним констатувати важливість маніпулятивного аспекту у політичному житті суспільства споживання. Внаслідок чого властиві риси масового суспільства вкорінюються також і як результат маніпуляцій політтехнологів, програмування свідомості за допомогою використання широких можливостей засобів масових комунікацій (тиск «громадської думки», «телевізійний терор» і т. д.), що призводить до латентного нав'язування бажаних для влади думок, реакцій та поведінки; насадження системи ідей та цінностей, яка базуються на культурі споживацтва та статусності.

Тоді як у політичному житті масового тоталітарного суспільства первинно важливим є нав'язування (вселення), внаслідок чого на перший план виходить діяльність державної системи пропаганди за допомогою використання широких можливостей державного апарату, що призводить до ідеологізації суспільної свідомості, формування бажаних для влади думок та поведінки у руслі однотайності, антиіндивідуалізму та анонімності.

Перспективи подальших досліджень полягають у доведенні актуальності феномена масового суспільства для сучасного політичного життя та у вивченні сучасних його проявів при різних політичних режимах, в тому числі і для сучасної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобровский В. С. Теория «массового общества» на службе американского империализма / В. С. Бобровский. – Мн. : «Наука и техника», 1973. – 176 с. (АН БССР, Ин-т философии и права).

2. Бодрийяр Жан. Общество потребления. Его мифы и структуры / Ж. Бодрийяр ; пер. с фр., послесл. и примеч. Е. А. Самарской. – М. : Республика; Культурная революция, 2006. – 269 с. – (Мыслители XX века).
3. Жижек С. Добро пожаловать в пустыню Реального. Введение [Электронный ресурс] / С. Жижек – Режим доступа : <http://yanko.lib.ru/books/cultur/zizek-welkome.htm>. – Загл. с экрана.
4. Корнхаузер В. Політика масового суспільства / В. Корнхаузер // Політологічні читання. – 1992. – № 1. – С. 161–175.
5. Найдорф М. И. Очерки исследования массовой культуры / Очерк VI. Массовый человек в массовом обществе [Электронный ресурс] / М. И. Найдорф. – Режим доступа : <https://sites.google.com/site/marknaydorftexts/mass-culture/ocerk-vi>. – Загл. с экрана.
6. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс : пер. с исп. / Хоце Ортега-и-Гассет. – М. : АСТ : Ермак, 2003. – 269 с. – (Философия. Психология : ФП).
7. Советский энциклопедический словарь / Научно-редакционный совет: А. М. Прохоров (пред.). – М. : «Советская Энциклопедия», 1981. – 1600 с.
8. Тоталитаризм в Европе XX века [Текст] : из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления / Я. С. Драбкин [и др.] ; РАН, Институт всеобщей истории. – М. : Памятники ист. мысли, 1996. – 540 с. – (Россия-Германия-Европа. Исследования, публикации ; вып. 2).
9. Фрай Н. Государство Фюрера: Национал-социалисты у власти: Германия, 1933-1945 [Текст] / Н. Фрай ; пер. Л. Ю. Пантина. – М. : РОССПЭН, 2009. – 255 с. – (Современная немецкая историография / Германский исторический ин-т в Москве) Перевод. изд: Der Fuehrerstaat. Nationalsozialistische Herrschaft, 1933 bis 1945/ Frei Norbert. Munchen: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=.
10. Хачатурян В. М. Человек массы – это звучит страшно? / Валерия Марленовна Хачатурян // История: Газета Издательского Дома «Первое сентября». – 31.01.2007. – № 2. – С. 8–16.
11. Хевеши М. А. Толпа, массы, политика: Ист.-филос. очерк / М. А. Хевеши.– М., 2001. – 278 с.
12. Чабанна М. В. Формування масового суспільства як необхідна передумова становлення та механізм забезпечення функціонування тоталітаризму (теоретико-методологічний аналіз) : дис. .. канд. політ. уаук : 23.00.01 / М. В. Чабанна ; Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». – К. , 2006. – 203 арк.
13. America as a Mass Society : Changing community and identity , ed. by P. Olson. – N. Y. : Free Press of Glencoe, 1963. – 371 p.
14. Bennet J. W. and Tumin M. M. Social life / J. W. Bennet and M. M. Tumin. – N. Y. : Garden City, 1949. – 298 p.
15. Martindale D. American Society / D. Martindale. – N. Y. : Garden City, 1960. – 325 p.
16. Whyte W. The Organization Man / W. Whyte. – New York : Simon & Schuster, 1956.– 429 p.

Рецензенти: Левченко Л. О., к.політ.н, доцент;
Ярошенко В. М., к. політ.н., доцент.

© Соловйова А. С., 2013

Дата надходження статті до редколегії 16.04.2013 р.

СОЛОВЙОВА Анна Сергіївна – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політичних наук Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Коло наукових інтересів: масове суспільство, психологія натовпу, авторитарне підкорення владному впливу; конформність та деперсоналізація.